

ZAŠTO NAS NE VIDITE? Analiza pisanja medija o povratnicima po osnovu Sporazuma o readmisiji romskog porekla

Tanja Jakobi

REZIME

Problemi povratnika po osnovu Sporazuma o readmisiji romskog porekla retko nalaze mesto u prilozima medija. Iako je reč o ljudima koji često nisu u stanju da zadovolje elementarne životne potrebe kao što su ishrana, stanovanje i zdravstvena zaštita, mediji se sporadično i šturo osvrću na njih, često prenoseći agencijske izveštaje sa konferencija za štampu i saopštenja državnih organa. U ovom istraživanju analizirano je izveštavanje medija u periodu od 15. januara do 15. marta 2017. godine. Rezultati analize potvrđuju nalaze prethodnih istraživanja koja ukazuju na generalnu nezainteresovanost medija za ove teme, senzacionalizam i prenošenje serviranih informacija bez njihove analize, nedostatak novinarske inicijative i istraživačkog pristupa. U samo jednom medijskom prilogu povratniku iz readmisije data je prilika da opiše svoje probleme, ali ne i da iznese svoje mišljenje o tome šta bi njegovoj porodici pomoglo da izađe iz takve situacije.

UVOD¹

Romi danas čine najveći broj povratnika po osnovu Sporazuma o readmisiji². Iako nema preciznih zvaničnih podataka o broju osoba koji se vraćaju, u Srbiju svake godine preko Aerodroma „Nikola Tesla“ u Beogradu, u zemlju uđe preko 3000 ljudi, a još najmanje toliko stigne korišćenjem drugih sredstava prevoza³. Pri povratku u zemlju povratnici se suočavaju sa brojnim teškoćama u svakodnevnom životu i uskraćeni su u elementarnim životnim potrebama kao što su ishrana, stanovanje i zdravstvena zaštita⁴. Prema Anketi o potrebama povratnika u Republiku Srbiju, 82% povratnika je nezaposleno, a za 35% domaćinstava socijalna pomoć predstavlja jedini prihod kojim raspolažu⁵. Uprkos brojnim merama koje se sprovode na nacionalnom i lokalnom nivou i donatorskoj pomoći, status povratnika nije znatnije unapređen.

U istraživanju koje će ovde biti kratko predstavljeno, analizirano je izveštavanje medija o povratnicima po Sporazumu o readmisiji romskog porekla u periodu od 15. januara do 15. marta 2017. godine. Novina ovog istraživanja je stavljanje fokusa isključivo na povratnike. Dosadašnja istraživanja odnosila su se na izveštavanje o romskoj populaciji u celini, dok je pitanje povratnika usputno bilo analizirano, kao jedna od tematskih celina⁶.

1 Ovaj tekst deo je šireg istraživanja odnosa medija prema problemima povratnika iz readmisije i migranata sprovedenog u okviru projekta „Dokumentovanje novih formi diskriminacije i zagovaranje uspešne integracije Roma povratnika kroz bolje uslove obrazovanja i zapošljavanja“ koji sprovode Centar za istraživanje javnih politika i Forum Roma Srbije.

2 Prema podacima Komesarijata za izbeglice i migracije poslednjih godina između 70 i 80 odsto povratnika je romskog porekla (ROMinfomedia, dostupno: <http://bit.ly/2pwtvKN>, pristupljeno: 20.04.2017). Ranije je njihov udeo bio oko 60%.

3 Procenjuje se u zemljama EU ima između 50.000 i 100.000 građana Srbije koji bi mogli biti vraćeni u zemlju po osnovu Sporazuma. Ne postoje precizni podaci o broju povratnika koji ulaze u zemlju drugim putevima.

4 Izveštaj: Anкета o potrebama povratnika u Republiku Srbiju, Slobodan Cvejić. Anкета je sprovedena u okviru projekta Izgradnja kapaciteta institucija uključenih u upravljanje migracijama i reintegraciju povratnika u Republiku Srbiju, koji je podržala Međunarodna organizacija za migracije.

5 Anкета, *Ibid.*

6 U okviru projekta „Kako do drugačije slike o Romima u medijima“ Medijski arhiv Ebart uradio je analizu medijskih objava od 2003-2012 godine. Ukupno je obrađeno oko 30.000 tekstova, od kojih se je u oko 10.000 romska zajednica kao tema u primarnom fokusu ili je spomenuta u široj diskusiji. U okviru analize obrađena je i pod tema o readmisiji. (Medija Centar, dostupno na: <http://bit.ly/2pwrlL3>, pristupljeno 10.03.2017).

U okviru projekta „Problem zdravlja Roma i mediji u Srbiji“ Medija centar, u saradnji sa Institutom za otvoreno društvo iz Njujorka, realizovao je 2008. godine projekat za unapređenje informisanja građana Srbije o zdravstvenoj situaciji Roma u okviru kojeg je tokom petomesečnog perioda analizirao pisanje medija. Tema readmisije je samo jednom spomenuta u ovoj analizi. (Medija Centar, dostupno na: <http://bit.ly/2q2Gasn>, pristupljeno 10.04.2017).

GLAVNI NALAZI

Prilozi su analizirani prema standardnim kvantitativnim i kvalitativnim kriterijumima.

U uzorak su ušli svi prilozi objavljeni u štampanim medijima, na televizijama i na vebstranicama svih medija (nacionalnih, regionalnih i lokalnih) koje prati Real Press Clipping. U posmatranom periodu objavljen je ukupno 21 prilog od čega 6 priloga u štampanim medijima, 14 priloga na vebstranicama, i jedan prilog na televiziji. Najveći broj priloga objavljen je u medijima sa nacionalnom i regionalnom pokrivenošću (3 novinske agencije, 1 TV kuća - RTS, četiri nacionalna dnevnika, „Blic“, „Politika“, „Večernje novosti“ i „Danas“, i vebportali pobrojanih agencija, sajtovi tv kuća RTS, RTV i TVN1, vebportali telegraf.rs i srbijadanas.com) i na sajtovima drugih organizacija odnosno časopisa za političku teoriju i društvena istraživanja, Nova srpska

politička misao (NSPM) i Medija centra, dok su dva priloga objavljena u lokalnom dnevnom listu „Dnevnik“, a jedan prilog u lokalnim dnevnim novinama iz Niša, „Narodne novine“.

ANALIZA

U velikom broju slučajeva pobrojani mediji su preuzeli agencijske priloge ili saopštenja državnih organa, pa se može reći da je u posmatranom periodu proizvedeno ukupno šest različitih sadržaja koji su preneti u više medija.

1. „Večernje novosti“, RTS (u drugom dnevniku i na svom sajtu) i RTV na svom sajtu (preuzeto sa sajta RTS) kao i novosadski „Dnevnik“ objavili su gotovo istovetan sadržaj sa konferencije „Saradnja kao model, zapošljavanje Roma povratnika ka odgovornosti i razvoju“.

U „Večernjim novostima“ naslov ovog izveštaja glasi „Romi idu iz zemlje pa ih vraćaju“ a sličan je i naslov „Dnevnika“ – „Vrate se, nemaju posao, pa ponovo u Evropu“. U oba teksta u naslovu se u prvi plan stavlja činjenica da azilanti pokušavaju da se vrate u zemlje EU, bez obzira što iz njih bivaju deportovani.

2. Agencije Tanjug i Beta objavile su saopštenje izdato posle sastanka državnog sekretara u Ministarstvu za rad i predsednika Saveta za unapređenje položaja Roma Nenada Ivaniševića i predstavnika Romskog obrazovnog fonda, koji sprovodi projekat „Unapređivanje mogućnosti za integraciju i obrazovanje Roma u Srbiji, pospešivanje zapošljivosti mladih Roma i reintegraciju povratnika“ uz podršku Nemačke razvojne banke KfW. Ovo saopštenje je potom preštampano u „Blicu“, „Dnevniku“, i na veb-sajtovima telegraf.rs i Srbijadanas.info.

U naslovu svog teksta „Blic“ u prvi plan stavlja da je nemačka banka KfW donator tog projekta, Tanjug i „Politika“ koja prenosi vest ove agencije u prvi plan stavljaju obrazovanje i integraciju Roma, a srbijadanas.info, sa znakom uzvičnika u naslov stavlja da je reč o srpskom projektu, iako je nejasno odakle je izvučen ovaj podatak.

3. Agencije Tanjug, Fonet i Beta objavile su kraće izveštaje sa skupa u Medija centru na kojem je predstavljen projekat „Edukacijom do osnaživanja i integracije romskih porodica“ koji podržava Ministarstvo spoljnih poslova Nemačke, a sprovodi ga organizacija „ADRA“ Srbija u saradnji sa „ADRA“ Nemačka, a glavni partneri su Osnovna škola i škola za obrazovanje odraslih „Branko Pešić“ i SOS Dečija sela Srbija. Ove agencijske priloge preneli su veb-sajt RTS, N1info.rs, veb-sajt nevladine organizacije NSPM, dnevne novine „Blic“, „Danas“ i „Politika“ i veb-sajt Medija centra.

Beta, NSPM i „Blic“ u naslovu prenose poruku nemačkog ambasadora da nijedan državljanin Srbije ne može dobiti azil, dok Fonet i Medija centar u prvi plan stavljaju da Ministarstvo spoljnih poslova Nemačke vrši stručnu obuku Roma odnosno da ovaj projekat podrazumeva osnaživanje mladih romskih porodica.

4. „Dnevnik“ je u štampanom i veb izdanju objavio tekst o seriji incidenata u Martonošu u kojem su po svedočenju tamošnjih stanovnika, učestvovali neki od Roma povratnika po osnovu sporazuma o readmisiji, poreklom sa Kosova. U tekstu su objavljene izjave nekih od meštana ovog sela i predsednika opštine, ali ne i izjave sagovornika iz romskih porodica sa Kosova. Incidenti koji su opisani u tekstu odnose se na vršnjačko nasilje (dva deteta oduzela su mobilni telefon jednoj devojčici, u drugoj prilici grupa mladića pratila je jednu devojčicu do kuće).

5. Niške novine objavile su vest, najavu skupa u Medija reform centru u Nišu, na kojem će biti predstavljeni rezultati projekta koje sprovodi organizacija Roma World, ali nisu objavile i izveštaj o tome šta je na skupu rečeno.

6. Agencija Beta je objavila vest da je u Prokuplju počelo sprovođenje projekta „Mehanizmi za sprečavanje osipanja učenika romske nacionalnosti iz obrazovnog sistema“, koji realizuje Centar za socijalnu politiku a čiji je cilj sprečavanje ranog napuštanja školovanja devojčica i dečaka romske nacionalnosti i povratnika po readmisiji iz zemalja Evropske unije. Ovaj prilog nije preneo nijedan drugi medij.

U priložima su obrađene teme obrazovanja i zapošljavanja Roma povratnika po Sporazumu o readmisiji, posebno pitanje osipanja učenika iz osnovnog školskog obrazovanja, zatim pitanje tražilaca azila iz Srbije u Nemačkoj i incidenti u kojima su učestvovali pojedini pripadnici romske populacije, specifično povratnici iz readmisije, poreklom sa Kosova.

Oslanjanje na državne organe kao osnovnih izvor informacija u vezi sa Romima povratnicima iz readmisije ima za posledicu dva efekta: prvi je da su prilozi najčešće neutralni, a drugi da osnovni ton u prikazivanju problema povratnika iz readmisije u medijima, zavisi od trenutne državne politike. Tako su povratnici iz readmisije povremeno prikazani kao ljudi koji su izloženi krajnjoj bedi, a povremeno kao glavna prepreka procesu liberalizacije viznog režima sa EU i kasnije njegovom održavanju⁷. Čak i vreme kada je učešće Roma među povratnicima iz readmisije bilo ispodpolovično, u medijima su najčešće spominjani upravo Romi kao pretnja održavanju liberalizovanog viznog režima⁸.

Prilozi u čijim naslovima se u prvi plan stavlja podatak da građani Srbije ne mogu dobiti azil u Nemačkoj (Beta, NSPM i „Blic“) predstavljaju eho poruke koju su godinu dana ranije u etar poslali predstavnici evropske i srpske administracije u kojoj se Romi iz Srbije koji pokušavaju da dobiju azil u zemljama EU nazivaju „lažnim azilantima“ a o njima govori kao o glavnim krivcima ukoliko Srbija izgubi povlašćen vizni status sa EU.

7 U već pomenutoj Ebartovoj analizi pojavilo se nekoliko tekstova u kojima je na produbljen i analitički način ukazano na uzroke postojanja velikog broja azilanata i na probleme sa kojima se Romi povratnici susreću kada pokušavaju da se integrišu u srpsko društvo.

8 Vidi na primer: Tanjug, dostupno na: <http://bit.ly/2qrdZV4>, pristupljeno 10.03.2017. ili Deutsche Welle, dostupno na: <http://bit.ly/2q3dSOB>, pristupljeno 10.03.2017.

Siromaštvo, nemogućnost nalaženja posla i diskriminacija koji su u istraživanjima identifikovani kao ključni motivi za pokušaje romskih porodica da zatraže azil u drugim zemljama našli su mesto u samo jednom prilogu – na RTS. To je jedna od dva priloga objavljenih u posmatranom periodu koji ima izvesnu originalnost. U njemu su emitovane izjave i državnih organa i predstavnika nevladinih organizacija ali i izjava jednog od povratnika koji govori o teškom životu svoje porodice kao glavnom motivu za odlazak. To je i jedini prilog u kojem je objavljena izjava nekog povratnika.

Drugi originalni prilog, tekst „Dnevnika“ o zbivanjima u Martonošu predstavlja primer kršenja Kodeksa novinara Srbije⁹. U prilogu se cela jedna zajednica, u ovom slučaju Roma povratnika, predstavlja kao remetilački faktor koji ugrožava inače lep i skladan život meštana Martonoša. Takav način izveštavanja predstavlja povredu Kodeksa novinara Srbije, odeljak IV Odgovornost novinara, koji kaže da je novinarska profesija nespojiva sa širenjem bilo koje vrste: polnih, rodnih, etničkih, rasnih, socijalnih, ili verskih stereotipa. U istom odeljku takođe se skreće pažnja da se u izveštajima o krivičnim delima, nacionalna, rasna, verska, ideološka i politička pripadnost, kao i seksualno opredeljenje, socijalni i bračni status osumnjičenih lica ili žrtava, pominju samo u slučaju kada su opredeljenja, pripadnost ili status u neposrednoj vezi s vrstom i prirodom počinjenog krivičnog dela. Takođe, izveštavanje u „Dnevniku“ je u neskladu sa odeljkom V Novinarska pažnja, koji kaže da novinar mora biti svestan opasnosti od diskriminacije koju mogu da šire mediji i učiniće sve da izbegne diskriminaciju zasnovanu, između ostalog, na rasi, polu, starosti, seksualnom opredeljenju, jeziku, veri, političkom i drugom mišljenju, nacionalnom ili društvenom poreklu. Kodeks daje smernicu da se pripadnost određenoj etničkoj, političkoj, ideološkoj, ili nekoj drugoj grupi, kao i bračno stanje, versko opredeljenje, društveno poreklo, navodi samo u slučajevima kada je taj podatak neophodan za puno razumevanje konteksta događaja o kojem se izveštava.

Gotovo svi analizirani prilozi u posmatranom periodu su bez originalnog sadržaja i svode se na reprodukciju saopštenja koja su za ove događaje pripremili zvanični organi ili nevladine organizacije.

ZAKLJUČAK

Iako bi mediji mediji po definiciji trebalo da objavljuju priloge o pitanjima koja su od interesa za građane Srbije¹⁰ broj i sadržaj ovih priloga potvrđuje da novinari pristupaju problemima romske populacije površno i da ne postoji interes medija za produbljeniju analizu problema sa kojima se suočava ova zajednica. Nijedna od tema o kojima je bilo reči u objavljenim priložima nije kasnije obrađena u samostalnim istraživačkim priložima medija

9 Mediji su u 2011. godine izveštavali o tome da su žitelji Martonoša negodovali su zbog naseljavanja romskih porodica, koje su deportovane u Srbiju prema Sporazumu o readmisiji, zahtevajući da se ne menja nacionalna struktura tog mesta, naseljenog uglavnom mađarskim stanovništvom. Prema podacima iz Popisa stanovništva (2002) u Martonošu živi 1.897 Mađara i 86 Roma. Prema navodima medija danas u Martonošu živi 170 članova porodica Roma povratnika.

10 Medijskom strategijom iz 2012. godine, a potom i odgovarajućim zakonima donetim dve godine kasnije, po prvi put je definisan javni interes u medijima. U skladu sa javnim interesom, mediji su dužni da objavljuju informacije, ideje i mišljenja o pojavama, događajima i ličnostima o kojima javnost ima opravdan interes da zna. Mediji u izveštavanju moraju poštovati principe istinitog, nepristrasnog, pravovremenog i potpunog izveštavanja građana o temama od njihovog interesa. Uz to, medijski zakoni preciziraju da poštovanje javnog interesa između ostalog podrazumeva informisanje svih građana, informisanje na maternjem jeziku pripadnika nacionalnih manjina, očuvanje kulturnog identiteta srpskog naroda i nacionalnih manjina, informisanje osoba sa invaliditetom i drugih manjinskih grupa, proizvodnju medijskih sadržaja u cilju zaštite i razvoja ljudskih prava i demokratije i unapređivanja pravne i socijalne države. Iako ovi principi nisu eksplicitno navedeni u prethodnim medijskim zakonima, oni su univerzalno prihvaćeni kao principi na kojima počiva novinarska profesija.

Mali interes medija za probleme sa kojima se suočavaju povratnici po osnovu Sporazuma o readmisiji romskog porekla predstavlja još jedan vid isključivanja iz društva ove, višestruko ugrožene grupe građana Srbije. Povod za izveštavanje o ovoj tematici predstavljaju pseudo događaji – konferencije za štampu i saopštenja državnih organa i institucija. U izveštavanju o incidentima u koje su uključeni i pojedini pripadnici povratnika romskog porekla ponavljaju se ranije uočeni oblici kršenja Kodeksa novinara Srbije, pre svega širenje predrasuda i stereotipa i isticanje nacionalne pripadnosti učesnika incidenata i kada za to nema osnova. Veliki procentualni udeo neutralnih priloga u ukupnom uzorku je pre svega rezultat činjenice da je u pitanju prenošenje saopštenja sa skupova a ne povećane senzibilizacije novinara za izveštavanje o manjinskim grupama.

Nalaz ovog istraživanja potvrđuje rezultate ranijih analiza medijskih priloga o romskoj populaciji u kojima se konstatuje da se novinarska inicijativa pojavljuje vrlo retko, a istraživački pristup gotovo da i ne postoji¹¹. Do sličnih rezultata dovela je i analiza Centra za istraživanje javnih politika iz 2013. godine. U njoj se konstatuje da su se u većini priloga mediji zadržavali na faktografskom prenošenju informacija bez ulaženja u kontekst događaja. Izuzev u retkim slučajevima, mediji se nisu bavili kritičkim preispitivanjem položaja Roma u srpskom društvu i efikasnošću državnih politika čiji je cilj integracija romske populacije u društvo. Istine radi treba reći da se u medijima pojavljuje veoma mali broj istraživačkih tekstova na bilo koju temu.¹²

Novinari/ke bi trebalo da koriste saopštenja i konferencije za štampu kao povod za izveštavanje o temama koje su važne za građane Srbije a ne da ih slepo prenose.

U priložima u kojima se izveštava o povratnicima iz readmisije trebalo bi obavezno razgovarati sa predstavnicima/ama ove grupacije na terenu i omogućiti im da iznesu izazove sa kojima se susreću i rešenjima za koje smatraju da bi im mogla pomoći da izađu iz kruga siromaštva i diskriminacije.

Predstavnici/ce nevladinih organizacija koje na terenu sprovode istraživanja i projekte čiji je cilj uspešnije uključivanje povratnika u društvo mogu biti odlični sagovornici medija jer poznaju i institucionalni okvir i izazove koji se javljaju u primeni javnih politika.

Mediji u izveštavanju moraju voditi računa o poštovanju Kodeksa novinara Srbije i posebno voditi računa da njihovi prilozima ne uključuju diskriminatorne sadržaje.

Državni organi, donatori i nevladine organizacije koje sprovode projekte čiji je cilj unapređenje uslova života povratnika po osnovu Sporazuma o readmisiji trebalo bi da ulože napor da dodatno senzibilišu medije i zainteresuju ih za izveštavanje o ovoj temi tako što će na prijemčiv način predstaviti probleme sa kojima se suočavaju ovi ljudi i obezbediti medijima relevantne sagovornike, kako iz redova povratnika iz readmisije i tako i predstavnika NVO koje na terenu sprovode programe pomoći usmerene kao ovoj grupaciji i lokalnih institucija.

11 Istraživanje Medija centra, *Ibid.*

12 Na primer, istraživanje BIRN-a o poštovanju javnog interesa u medijskim priložima finansiranim kroz projektno finansiranje, relativno skromno dostupno na: <http://birnsrbija.rs/publikacije/>.

Centar za istraživanje javnih politika (CENTAR) je nevladina organizacija istraživačkog usmerenja (think tank), osnovana 2010. godine, koja se bavi ispitivanjem efekata javnih politika u domenu bezbednosti i socioekonomskog statusa građana. Cilj CENTRA je da svojim aktivnostima utiče na poboljšanje primene, ili na promenu tih politika.

Bezbednost, inkluzivnost i reprezentativnost ugroženih i ranjivih grupa su u istraživačkom fokusu CENTRA. CENTAR neguje multidisciplinarni pristup i u prvi plan stavlja kvalitativna terenska istraživanja jer smatra da je za formulisanje održivih javnih politika važno sagledati problematiku i na centralnom i na lokalnom nivou.

CENTAR je do sredine 2017. sproveo više od 20 projekata, uključujući i one na regionalnom nivou. Projekti CENTRA podržani su od strane međunarodnih organizacija i agencija (OEBS, UNDP, UNICEF, UNOPS, DCAF), vladinih organizacija i kancelarija, ministarstava, privatnih donatora – SDC i OSI, i inostranih akademskih institucija, kao i kroz programe poput Matre holandske ambasade u Srbiji. CENTAR je dobitnik granta za organizacioni razvoj Think Tank Fund Fondacije instituta za otvoreno društvo.

Tanja Jakobi, *Zašto nas ne vidite: Analiza pisanja medija o povratnicima po osnovu Sporazuma o readmisiji romskog porekla*, Centar za istraživanje javnih politika, Beograd, maj 2017.

O AUTORKI

Tanja Jakobi je izvršna direktorka CENTRA. Pridružila se Centru u jesen 2010. kao specijalistkinja za komunikacije i istraživačica fokusiran na analizu diskursa, diskriminacije i socijalna pitanja. Od 2015. godine, je i projektna menadžerka u CENTRU. Od oktobra 2016. do marta 2017. obavljala je dužnost v.d. direktora CENTRA, kada je imenovana za izvršnu direktorku.

Jakobi ima 28+ godina iskustva u novinarstvu, kao reporterka, urednica i glavna urednica u vodećim srpskim medijima, trenerica, i dopisnica stranih medija, kao što je Economist Intelligence Unit i Institutional investor. Radila je kao istraživačica na prvom dugometražnom dokumentarnom filmu za TV B92, "Srbija u kontejneru" i seriji "Ko je ubio Antu Markovića" posvećenim neuspehu reformi u bivšoj Jugoslaviji i Srbiji. Jakobi često gostuje u domaćim i stranim medijima kao komentatorica i analitičarka na teme iz svoje oblasti. Urednica je Weekly Economic Bulletin od 1996.

Diplomirala je na Filozofskom fakultetu, na katedri za filozofiju, Univerziteta u Beogradu, a magistrirala na Univerzitetu Baruch u Njujorku u oblasti ekonomskog novinarstva i javnih finansija. Jakobi je 2003. godine dobila američku državnu stipendiju Ron Brown Fellowship. Bila je jedan od prvih stipendista Initiative for Policy Dialogue (IPD) nevladine organizacije koju je osnovao ekonomista i nobelovac Džozef Štiglic.

Autorka: Tanja Jakobi

Dizajn: Žolt Kovač

Prelom: Jelena Šapić

Izdavač: Centar za istraživanje javnih politika, Beograd

Za izdavača: Tanja Jakobi, izvršna direktorka CENTRA

Copyrights: Centar za istraživanje javnih politika

www.publicpolicy.rs

office@publicpolicy.rs

Ova analiza je nastala u okviru projekta koji CENTAR sprovodi u saradnji sa Forumom Roma Srbije uz podršku Fondacija Otvoreno društvo – inicijativa za Evropu (OSIFE) i Kancelarija romske inicijative (Roma Initiatives Office).